

В статье описывается организационно-педагогическая технология формирования личностной физической культуры у школьников средней и старшей школы, которая предусматривает наличие трех модулей: общеобразовательного, спортивно-воспитательного и оздоровительно-воспитательного. Показано, что внедрение данной системы в практику не нарушает основные принципы, на которых базируется существующая система физического воспитания школьников.

Ключевые слова: *физическая культура личности, организационно-педагогическая система, учебные модули, здоровье, формирование личности, учебный процесс.*

This paper describes the organizational and pedagogical technology of personal physical training at middle and high school students, which includes the presence of three modules: general education, sports and educational, and recreational and educational. It is shown that the introduction of this system in practice does not violate the basic principles upon which the existing system of physical education of students is based.

Keywords: *physical education, personal, organizational, educational system, training modules, health, personality formation, the learning process.*

Сутула В.О. – провідний фахівець проблемної науково-дослідної лабораторії Харківської державної академії фізичної культури (м. Харків, Україна)

Рецензент – кандидат педагогічних наук, професор В.І. Мудрик

УДК 37.037

ІНТЕЛІГЕНТНІСТЬ І ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІСТЬ: ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Н.В. Фунтікова

Розглядається співвідношення понять «інтелігентність» і «інтелектуальність», «освіченість». Виявляються підходи до розуміння місця й значущості інтелектуальних якостей особистості у змісті інтелігентності. Доводиться доцільність включення духовно-інтелектуальної складової у зміст поняття «інтелігентність» як його невідривного компонента разом із духовно-моральною та духовно-естетичною складовими.

Ключові слова: *інтелігентність, інтелектуальність, вченість.*

Виховання інтелігентності як педагогічна проблема нерозривно пов'язане з визначенням сутності інтелігентності, виділенням тих її змістових ознак, що є смислотворчими й смисловідрізнявальними, оскільки лише за умови наявності чіткого уявлення про зміст інтелігентності можливе відмежування цієї якості від інших і створення ефективних технологій її формування та діагностування.

Спроби визначити сутність інтелігентності є достатньо численними, у науковій та публіцистичній літературі окреслюються різні підходи до розв'язання цієї проблеми: і розуміння інтелігентності як суто емоційного концепту, близького до художнього образу (Д. Лихачов, В. Шукшин та ін.), і обґрунтування необхідності побудови логічних формул інтелігентності (Д. Блюменау, А. Соколов), і різноманітні спроби концептуалізації інтелігентності (Г. Будник, О. Димитричева, М. Каган, Л. Келеман, В. Меметов, А. Труфанов та ін.).

Проаналізувавши наявні підходи до визначення інтелігентності, а також виявивши її інтегративний характер, ми дійшли висновку, що в контексті нашого дослідження інтелігентність може розглядатися як інтегративна якість людини, що поєднує її духовно-інтелектуальні, духовно-моральні й духовно-естетичні якості на основі активного смисложиттєвого прагнення до творення себе й світу на основі вищих духовних цінностей.

Найбільш дискусійним у плані аналізу змісту інтелігентності як особистісної якості в науковій та публіцистичній літературі залишається питання про співвідношення інтелігентності й освіченості, розвиненої інтелектуальності, яке знаходить своє відображення в уже традиційній дискусії про інтелігентів та інтелектуалів (Р. Арон, М. Гаспаров, Л. Гудков, Е. Егеберг, В. Зверевич, Л. Келеман, Д. Лихачов, М. Лотман, А. Соколов, Б. Успенський, Б. Фірсов та ін.) [1; 5; 6; 8; 17; 27; 28; 29; 33; 35; 38].

Саме тому метою нашою статті є виділення основних підходів до розуміння ролі освіченості, інтелектуального розвитку в змісті поняття «інтелігентність».

Велика кількість авторів фактично ототожнюють інтелігентність і раціональність, вважаючи освіченість не тільки підставою для приналежності до інтелігенції, а й основою інтелігентності як особистісної якості.

Таке ототожнення освіченості й інтелігентності характерне передусім для соціологічної та соціально-економічної концепцій інтелігенції й інтелігентності (за А. Соколовим) [30, Соколов А. В.

Формула інтелігентності с. 61–62], які переважали у радянський період, продовжує існувати й донині, що відображене у науковій та публіцистичній літературі, де інтелігентність розглядається, зокрема, як розумова розвиненість, освіченість, підготовленість до розуміння теоретичних питань, професійна зайнятість складною й творчою розумовою працею [14, с. 345-346; 20, с. 264; 21, с. 307; 22; 24; 32; 34; 36, с. 158–159].

Як розумну, інтелектуальну, раціональну частину діяльності духу когнітивно-аксіологічний вияв духовності розглядає інтелігентність О. Димитричева, оскільки метою життя інтелігентної людини є, на її думку, досягнення наукової істини [7, с. 83, 97]. З її точки зору освіченість є основою інтелігентності, її базовою складовою, хоча сама по собі без самоосвіти й самовиховання не гарантує появи цієї якості [7, с. 83, 96, 97].

Пріоритет інтелектуальної складової, освіченості в розумінні інтелігентності привели до утвердження думки про посилення в нових суспільних умовах невпевненості інтелігенції «... у власній самоцінності, затребуваності, що виникли в силу невизначеності стану» [37, с. 30] і закономірність її трансформації в неідеологізований клас інтелектуалів, які не претендують на глибокі духовно-етичні пошуки, ідеологічне лідерство, а прагнуть постійного професійного самовдосконалення й визнання, кар'єрного зростання, стабільності й матеріального добробуту [11, с. 67–76].

Освіченість, професіоналізм, навіть наявність наукових ступенів не є, на думку Д. Лихачова, абсолютною гарантією інтелігентності, оскільки ні освіта, ні професіоналізм не запобігають надлишковому зануренню у вирішення професійних завдань, коли, підкорюючись інтересам спеціальності, фахівці «жертвують інтересами людей або культурними цінностями» [15, с. 6].

Висока освіченість й професіоналізм не означають абсолютного й категоричного нехтування нормами етики. Інтелектуал у використовуваному в нинішніх умовах західному розумінні є, на думку Л. Гудкова, відповідальною й інтелектуально чесною людиною, але ці якості й дотримання етичних норм для нього є актуальними лише в межах професійно значущих ситуацій, досягнення власних професійних цілей, професійної етики [6], тому для раціоналістично й егоїстично налаштованих інтелектуалів припустимими є й насильницькі засоби досягнення цілей [28].

Абсолютизуючи цілі пізнавальної діяльності, науково-технічного прогресу, інтелектуали втрачають суто людські виміри цінності власної діяльності, дегуманізують її, поступово втрачаючи й власні суто людські якості – гуманізм, здатність розрізняти добро й зло, духовність, перетворюючись на прагматичних і винахідливих індивідуалістів з високорозвиненим інтелектом і авантюрним прагненням досягати власних цілей, маніпулюючи іншими людьми – «западоїдів» (О. Зинов'єв) [9, с. 307], «одновимірних людей» (Г. Маркузе) [18, с. 330, 334–336], «бездушних професіоналів» (М. Вебер) [4, с. 207].

Зароджуючись як прагнення пізнання істини про світ, прагнення його глибинного розуміння, інтелектуалізм у його нинішньому, західному, розумінні й інтелігентність мають принципові відмінності [33, с. 11, 17].

Підміна інтелігентності інтелектуальністю, що починає входити в моду, на думку В. Толстих, є вкрай небезпечною, «... оскільки інтелектуал вільний від відповідальності, він – професіонал, і не більше того, а інтелігент якраз з відповідальності перед суспільством і за суспільство і починається» [25].

Інша, менш поширена протилежна точка зору пов'язана з відмовою від розгляду інтелектуальної розвиненості як необхідної складової інтелігентності.

Зокрема, Іванов-Разумник вважав, що термін «інтелігенція» не пов'язаний з певними професіями чи освітою, на його думку, на підставі певного соціально-етичного критерію до інтелігенції може належати напівграмотний селянин та робітник, а «найосвіченіший академік і професор може не належати до інтелігенції», оскільки «ніякі дипломи не зроблять самі по собі «освічену» людину «інтелігентною»» [10, с. 75, 80].

О. Лосєв, надаючи характеристику інтелігентності як індивідуального життя особистості [16, с. 319], акцентує увагу на тому, що «... ні велике накопичення знань, ні володіння будь-якою професійною спеціалізацією» не конституюють інтелігентність [16, с. 314], і не включає до складу її основних компонентів інтелектуальну розвиненість, освіченість, з чим також важко погодитися.

Визнаючи наявність зазначених підходів до розуміння співвідношення інтелігентності й освіченості, ми виходимо з позиції, згідно з якою мислення, інтелект, інтелектуальний розвиток, освіченість є необхідною й невід'ємною, але не єдиною складовою інтелігентності.

Розкриваючи зміст інтелігентності через співвіднесення з

інтелектуальністю, ми визнаємо важливість у ній освіченості, розвинених інтелектуальних здібностей, мислення, що виступає «... як раціональна основа життєвих орієнтацій людини» [13, с. 134], оскільки здатність людини усвідомлювати себе, осмислювати життя й власні вчинки, будувати життєві стратегії й аналізувати результати їхньої реалізації неможлива без розвиненої свідомості, без достатньо сформованих пізнавальних умінь.

Розвиненість інтелектуальних якостей особистості, її освіченість, сформованість інтелектуальної культури розглядається як одна з основних ознак інтелігентності виходячи з витоків значення цього слова як вищого ступеня розуміння, що виникає на основі єдності знання й здатності його осмислити й використати у діяльності.

Інтелектуальні здібності людини спрямовані на раціональне осягнення світу, здобуття об'єктивних знань про природу, людину й суспільство, формування картини світу. Філософське пізнання світу відкриває для особистості можливість зрозуміти смисл знання, його особистісну й соціальну цінність (М. Бердяєв) [3], давати оцінку здобутого знання, співвідносити реальні події, власні вчинки та поведінку інших людей зі світом належного, з морально-естетичними ідеалами (О. Димитричева) [7, с. 88], «... можливість не тільки знати, але й певним чином діяти» (С. Рубінштейн) [26, с. 38], що переводить інтелектуальне зусилля зі сфери суто когнітивної у сферу спільної дії мислення, почуттів і волі й формує здатність до оцінних суджень як особистісне утворення [26, с. 38], у якому поєднуються пізнавальні здібності й духовна спрямованість, смисложиттєві орієнтири.

Не ототожнюючи приналежність до інтелігенції з освіченістю, Д. Овсянниково-Куліковський вважав освіченість необхідною рисою інтелігентної людини, оскільки «без відомого мінімуму освіти не можна брати участь у розумовому житті країни», але, на його думку, лише у колі інших особистісних якостей – розумової ініціативи, таланту, соціальної активності – освіченість стає складовою інтелігентності [23].

Освіченість у нерозривному зв'язку з високою моральністю вважають основою інтелігентності Д. Лихачов, зазначаючи, що інтелігент – це водночас «... представник професії, пов'язаної з розумовою працею (інженер, лікар, учений, художник, письменник), і людина, якій властива розумова порядність» [15, с. 3], О. Солженіцин, гостро викриваючи претензії на звання інтелігента лише за наявності «зовнішнього лиску»,

формальної освіченості (вищої освіти, вченого звання, «... освіти вище семи класів школи») і закликаючи «... цей освічений прошарок, все що самозванно або необачно зветься зараз «інтелігенцією», називати образованщиною» [31].

На сучасному етапі розвитку суспільства як «постекономічного», «постіндустріального», «інформаційної спільноти», «суспільства знань», «суспільства інформації», «інформаційного суспільства», коли відбувається відчуження знання від людини, а символом постіндустріального суспільства стає поняття «інформація», на перший план виходить не стільки здатність здобути інформацію, оскільки інструменти задоволення когнітивних потреб загальнодоступні й достатньо ефективні, скільки здатність її осмислити, сформувати усвідомлене ставлення до неї, досягнути її культурну й особистісну значущість, її загальнолюдський етичний смисл [12], сформувати на її основі знання. Саме ця здатність осмислювати інформацію в актуальних соціальних і культурних контекстах формує «імунітет» людини проти її «оболванювання» (за висловом В. Лекторського) й перетворення на «пост-людину» [12], дає можливість зберегти й актуалізувати гуманістичні виміри розвитку суспільства як простору життя «багатовимірної людини» (І. Фролов) [19].

Освіченість, на думку Д. Лихачова, є необхідною складовою інтелігентності, причому за своїм характером освіченість має бути «європейською», тобто такою, що відповідає усталеній гуманістичній культурній традиції [15, с. 6–8].

У процесі освіти й самоосвіти відбувається активізація пізнавальних сил особистості, розширюються її світоглядні горизонти, пробуджується свідомість. Інтелігентність, як зазначає О. Димитричева, передбачає не механічне, а осмислене життя [7, с. 91], тому освіта має бути процесом становлення інтелігентної особистості.

Осмислення життя, прагнення знайти відповіді на ключові філософські запитання, зокрема про смисл життя, характеризують духовне життя інтелігентної людини. Освіченість забезпечує когнітивні механізми й змістовий простір для пошуку відповіді на запитання про смисл життя. Шукаючи таку відповідь у широкому світоглядному просторі, який дає можливість знайти як песимістичні, так і оптимістичні варіанти вирішення, оскільки простягається від усвідомлення абсурдності буття (зокрема, Ж.-П. Сартр, А. Камю) до визнання можливості духовно наповненого,

щасливого людського існування (наприклад, етика благоговіння перед життям А. Швейцера), особистість формує продуктивну світоглядну основу для подальшого власного розвитку й проектування своєї діяльності.

Отже, в сучасних умовах інтелектуальні якості людини її інтелектуальний розвиток у процесі освіти й самоосвіти, інтелектуальна діяльність розуміється як невідривні від їхнього духовного смислу, тому інтелектуальність – комплекс духовно-інтелектуальних якостей особистості – може бути визначена як «... пізнавальна здатність сприйняття, осмислення навколишнього світу з високим ступенем абстрагування з подальшою конкретизацією уявлення, ... своєрідний генетичний і функціональний «сплав» знань з власними специфічними психічними, духовними й соціальними якостями людини» [13, с. 221], «здатність відбивати істинні потреби навколишнього середовища і спрямовувати свої дії (функціонування) на реалізацію цих потреб» [2, с. 54] і осмислюватися як невідривна складова інтелігентності разом із духовно-моральними і духовно-естетичними якостями.

Література

1. Арон Р. Опиум интеллектуалов / Р. Арон // Логос. – 2005. – № 6 (51). – С. 182–195.
2. Белов А. А. Системный взгляд на основные категории интеллигентоведения / Белов А. А. // Генезис, становление и деятельность интеллигенции: междисциплинарный поход. Тезисы докладов XI Международной научно-теоретической конференции. – Иваново, 20-22 сентября 2000 г. – Иваново, 2000. – С. 52–56.
3. Бердяев Н. А. Философская истина и интеллигентская правда / Бердяев Н. А. // **Вехи.** Сборник статей о русской интеллигенции. – М., 1909. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Berd/_Fillst.php
4. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма / Макс Вебер // Избранные произведения: Пер. с нем. / Сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; Предисл. П. П. Гайденко. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
5. Гаспаров М. Л. Русская интеллигенция как отводок европейской культуры / М. Л. Гаспаров // Русская интеллигенция и западный интеллектуализм: история и типология: Материалы международной конференции Неаполь, май 1997. – М.: О.Г.И., 1999. – 152 с. – С. 20–28.
6. Гудков Л. Д. Интеллигенты и интеллектуалы (Социологическое исследование) / Гудков Л. Д. // Знамя. – 1992. – № 3. – С. 207–213.,
7. Димитричева О. И. Интеллигентность как социально-духовное явление [Текст]: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.13 – религиоведение, философская антропология, философия культуры / Димитричева Ольга Ивановна. – Н. Новгород, 2004. – 143 с.
8. Зверевич В. В. Интеллигенты и интеллектуалы. Кто они? / В. В. Зверевич // Научные и технические библиотеки. – 2007. – № 12. – С. 54–68.

9. Зиновьев А. А. На пути к сверхобществу / А. А. Зиновьев. – М. : Центрполиграф, 2000. – 355 с.
10. Иванов-Разумник. Что такое интеллигенция? / Иванов-Разумник // Интеллигенция – Власть – Народ : Антология. – М. :Наука, 1992. – 341 с. – С. 75–87.
11. Иноземцев В. Л. Класс интеллектуалов в постиндустриальном обществе / Иноземцев В. Л. // Социологические исследования. – 2000. – № 6. – С. 67–76.
12. Информационный подход в междисциплинарной перспективе // Вопросы философии. – 2010. – № 2. – С. 84–113.
13. Келеман Л. А. Интеллигентность: антропологический статус и манифестация в современном мире [Текст] : дис. ... докт. филос. наук : 09.00.13 – религиоведение, философская антропология, философия культуры / Келеман Людмила Анатольевна. – Ставрополь, 2006. – 387 с.
14. Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов. – М. : Эксмо, 2005. – 944 с. – С. 345–346.
15. Лихачев Д. С. О русской интеллигенции : Письмо в редакцию / Д. С. Лихачев // Новый мир. – 1993. – № 2. – С. 3–9.
16. Лосев А. Ф. Об интеллигентности / А. Ф. Лосев // Лосев А. Ф. Дерзание духа. – М. : Политиздат, 1988. – С. 314–322.
17. [Лотман М. Ю. Интеллигенция и свобода \(к анализу интеллигентского дискурса\)](#) / М. Ю. Лотман // Русская интеллигенция и западный интеллектуализм : история и типология : Материалы международной конференции Неаполь, май 1997. – М. : О.Г.И., 1999. – 152 с. – С. 122–150.
18. Маркузе Г. Эрос и цивилизация. Одномерный человек : Исследование идеологии развитого индустриального общества / Г. Маркузе; Пер. с англ., послесл., примеч. А.А. Юдина; Сост., предисл. В.Ю. Кузнецова. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2002. – 526 с.
19. Многомерный образ человека : Комплексное междисциплинарное исследование человека (Отв. ред. И. Т. Фролов). – М. : Наука, 2001. – 237 с.
20. Нечволод Л. І. Сучасний словник іншомовних слів / Нечволод Л. І. – Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2008. – 768 с.
21. Новейший словарь иностранных слов и выражений. – М. : ООО «Издательство АСТ», Минск : Харвест, 2002. – 976 с.
22. Новый толково-словообразовательный словарь русского языка / Под ред. Т. Ф. Ефремовой. – М. : [Альта-Принт](#), 2000. – 726 с. – Режим доступа : <http://www.slovopedia.com/15/200/1516688.html>
23. Овсянниково-Куликовский Д. И. Психология русской интеллигенции / Д. И. Овсянниково-Куликовский // Вехи. Интеллигенция в России : Сборник статей. – М., 1910. – Режим доступа : http://www.yabloko.ru/Themes/History/ovsyani_koulik.html
24. [Ожегов С.И.](#), Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка / Российская академия наук; Институт русского языка им. В.В. Виноградова. – 4-е изд., дополненное. – М.: ООО «ИТИ ТЕХНОЛОГИИ», 2003. – 944 с.– Режим доступа : <http://www.slovopedia.com/4/200/651209.html>

25. [Перестройка. Десять лет спустя \(апрель 1985 – апрель 1995\) Материалы дискуссии.](http://proxy.math.rsu.ru/cgi-bin/lib/lib.ru?code=000000000005h0&udk=&bbk=%D23&card&) – М., 1995. – С. 111–112. – Режим доступа : <http://proxy.math.rsu.ru/cgi-bin/lib/lib.ru?code=000000000005h0&udk=&bbk=%D23&card&>
26. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования / С. Л. Рубинштейн. – М. : Издательство Академии наук СССР, 1958. – 148 с.
27. Соколов А. В. Диалоги с постсоветской гуманитарной интеллигенцией / А. В. Соколов. – СПб. : БАН, 2006. – 584 с.
28. Соколов А. В. Интеллигенты и интеллектуалы в гуманитарной высшей школе постсоветской России / А. В. Соколов // Научные и технические библиотеки. – 2005. – № 2. – 12 с. – Режим доступа : <http://www.nbu.v.gov.ua/articles/crimea/2004/doc/301.pdf>
29. Соколов А. В. Интеллигенты и интеллектуалы в российской истории / А. В. Соколов. – СПб. : Изд-во СПбГУП, 2007. – 344 с.
30. Соколов А. В. Формула интеллигентности / Соколов А. В. // Петербургская библиотечная школа. – 2004. – № 3. – С. 3–12.
31. Солженицын А. И. Образованщина / Солженицын А. // Новый мир. – 1991. – № 5. – С. 28–46.
32. Глумачний словник української мови онлайн. – Режим доступа : <http://www.slovnkyk.net/>
33. Успенский Б. А. Русская интеллигенция как специфический феномен русской культуры / Б. А. Успенский // Русская интеллигенция и западный интеллектуализм : история и типология : Материалы международной конференции Неаполь, май 1997. – М. : О.Г.И., 1999. – 152 с. – С. 7–20.
34. [Ушаков](#) Д. Н. Большой толковый словарь современного русского языка / Д. Н. [Ушаков](#). – М. : [Альта-Принт](#), 2007. – 1248 с.
35. Фирсов Б. М. Интеллигенция и интеллектуалы в конце XX века / Б. М. Фирсов // Звезда. – 2001. – № 8. – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/zvezda/2001/8/firsov.html>. - Загл. с экрана.
36. Цыганенко Г. П. Этимологический словарь русского языка / Цыганенко Г. П. – К. : Рад. школа, 1989. – 511 с.
37. Шевченко И. О. Интеллигенция или интеллектуалы / Шевченко И. О. // Интеллигенция в обществе риска : Сборник статей / Под ред. Ж. Т. Тощенко, А. И. Крухманева, М. С. Цапко. – М. : РГТУ, 2003. – С. 28–36.
38. [Эгеберг Э.](#) [Существует ли в Западной Европе общий социальный тип, соответствующий русской интеллигенции?](#) / Эрик Эгеберг // Русская интеллигенция и западный интеллектуализм : история и типология : Материалы международной конференции Неаполь, май 1997. – М. : О.Г.И., 1999. – 152 с. – С. 104–110.

Рассматривается соотношение понятий «интеллигентность» и «интеллектуальность», «образованность». Выявляются подходы к пониманию места и значимости интеллектуальных качеств личности в содержании интеллигентности. Доказывается целесообразность включения духовно-интеллектуальной составляющей

в содержание понятия «интеллигентность» как его неотделимого компонента вместе с духовно-нравственной и духовно-эстетической составляющей.

Ключевые слова: интеллигентность, интеллектуальность, образованность.

Interrelation of the concepts “intelligence”, “intellectuality”, “erudition” is examined. The approaches to understanding of place and value of intellectual qualities of a personality in the content of intelligence are defined. Appropriateness of spiritual and intellectual component inclusion in the content of the notion “intelligence” as its inseparable component with spiritual and moral, spiritual and aesthetic component is proved.

Key words: intelligentsia, intellectuality, erudition

Фунтікова Н.В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук професор Г.П. Шевченко

УДК 378.147: 004.658

МОДЕЛЮВАННЯ ЗМІСТУ КУРСУ “ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ І ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ БАЗ ДАНИХ”

В. Г. Хоменко

В статті розглядаються основні підходи до моделювання та розробки змісту навчання курсу “Принципи побудови і захист інформації баз даних”. Розкривається логіка побудови навчально-методичного комплексу дисципліни.

Ключові слова: інформаційні технології, база даних, інформаційна інфраструктура.

У цей час сфера освіти переживає глибокі зміни, що охопили все світове співтовариство. Будучи соціальним замовником системи освіти, суспільство хоче одержати готовий продукт-випускника, з одного боку, що оперує значними обсягами інформації, а з іншої, що вливається в суспільну діяльність із мінімальними витратами. Величезна роль у цьому явищі